

**GENERATIV SUN'IY INTELLEKT YORDAMIDA TALABALAR  
DARAJASIGA MOSLASHTIRILGAN TARJIMA TOPSHIRIQLARINI  
YARATISH**

***Bokijonova Sayyorakhon Tukhtamurod kizi***

*Teacher*

*Uzbek State University of World Languages*

*sayyora.dehqonova00@gmail.com*

**Annotatsiya.** *Maqolada bo'lajak tarjimonlarning yozma tarjima kompetensiyasini differensial yondashuv asosida rivojlantirishda generativ sun'iy intellekt vositalaridan (ChatGPT, Claude, Gemini) foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Ingliz tilidan o'zbek tiliga yozma tarjima uchun uch darajali topshiriqlarni sun'iy intellekt yordamida yaratishning besh bosqichli algoritmi taklif etiladi. Sun'iy intellekt o'qituvchining o'rnini bosmasligi, balki uning pedagogik qarorlarini qo'llab-quvvatlovchi vosita ekanligi asoslanadi.*

**Kalit so'zlar:** *generativ sun'iy intellekt, yozma tarjima kompetensiyasi, differensial yondashuv, darajalashtirilgan topshiriqlar, prompt, ingliz-o'zbek tarjimasi.*

**Abstract.** *The article examines the potential of generative AI tools (ChatGPT, Claude, Gemini) for developing future translators' written translation competence on the basis of a differentiated approach. A five-stage algorithm for creating three-level English-to-Uzbek translation tasks with generative AI is proposed. It is argued that AI does not replace the teacher but supports pedagogical decision-making.*

**Keywords:** *generative artificial intelligence, written translation competence, differentiated approach, tiered tasks, prompt, English-Uzbek translation.*

### **Kirish**

Generativ sun'iy intellekt texnologiyalari ta'lim jarayoniga jadal kirib kelmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori bilan tasdiqlangan "Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasi" ham bu texnologiyalarni ta'limga joriy etishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi (O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, 2024). Katta til modellari o'quv materiallarini ishlab chiqishda o'qituvchiga samarali yordamchi bo'la oladi (Kasneci et al., 2023).

Tarjima kompetensiyasi ikki tillilik, ekstralingvistik, strategik, instrumental va boshqa komponentlarning o'zaro bog'liq tizimidan iborat (PACTE, 2003). Bir guruhdagi talabalar bu komponentlarni turli darajada egallagan bo'ladi, shuning uchun barchaga bir xil topshiriq berish samarasiz. Differensial yondashuv ta'lim mazmuni, jarayoni va natijasini o'quvchilarning tayyorgarlik darajasiga moslashtirishni nazarda tutadi (Tomlinson, 2014). Uning amaliyotdagi asosiy to'sig'i o'qituvchining vaqtidir: bir mavzu bo'yicha uch xil darajadagi matn, topshiriq va lug'at tayyorlash katta mehnat talab qiladi.

Maqolaning maqsadi generativ sun'iy intellekt yordamida ingliz tilidan o'zbek tiliga yozma tarjima bo'yicha darajalashtirilgan topshiriqlarni yaratish metodikasini ishlab chiqish, uning imkoniyatlari va cheklovlarini aniqlashdan iborat.

### **Asosiy qism**

Differensial yondashuvning nazariy asosini L. S. Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi tashkil etadi: ta'lim o'quvchi faqat yordam bilan bajara oladigan vazifalar oralig'ida eng samarali bo'ladi (Vygotsky, 1978). Demak, har bir talabaga uning joriy darajasidan biroz yuqori, ammo erishsa bo'ladigan matn berilishi kerak. L. Kohnke va hammualliflar (2023) ChatGPT o'quvchi darajasiga mos matn va mashqlar yarata olishini ko'rsatgan. Shunga asoslanib, quyidagi besh bosqichli algoritm taklif etiladi.

Tarjimonlar ta'limida D. Kiraly (2000) talabani bilimni passiv qabul

qiluvchi emas, balki uni faol quruvchi sub'ekt sifatida ko'radi. D. Kelly (2005) esa tarjima o'qituvchisi kursni loyihalashda talabalarning boshlang'ich darajasi va ehtiyojlarini hisobga olishi zarurligini ta'kidlaydi. Bu yondashuvlar moslashuvchan o'quv materiallariga ehtiyoj borligini asoslaydi. Generativ sun'iy intellekt aynan shunday materiallarni tez tayyorlash imkonini beradi.

**1. Dastlabki diagnostika.** Semestr boshida talabalarga diagnostik tarjima topshirig'i beriladi. Natijalar analitik mezonlar asosida baholanadi: manba matnni tushunish, leksik va terminologik aniqlik, grammatik moslik, uslubiy muvofiqlik va tahrirlash ko'nikmasi (Brown & Abeywickrama, 2019). Shu asosda talabalar shartli ravishda uch guruhga ajratiladi. Guruhlar tarkibi doimiy emas, u semestr davomida o'zgarib boradi.

**2. Darajalar mezonlarini belgilash.** Har bir daraja uchun matn va topshiriq parametrlari aniqlanadi (1-jadval).

**1-jadval. Tarjima topshiriqlari darajalarining parametrlari**

| Parametr          | Boshlang'ich                 | O'rta                               | Yuqori                                               |
|-------------------|------------------------------|-------------------------------------|------------------------------------------------------|
| Matn hajmi        | 80–120 so'z                  | 150–200 so'z                        | 250–300 so'z                                         |
| Til xususiyatlari | Sodda gaplar, umumiy leksika | Majhul nisbat, ko'p ma'noli so'zlar | Murakkab sintaksis, frazeologizmlar, madaniy reallor |
| Yordam hajmi      | To'liq lug'at                | Qisman lug'at                       | Lug'atsiz, tarjima topshirig'i (brief)               |
| Topshiriq turi    | Tarjima va terminlar         | Tarjima va qarorlarni asoslash      | Tarjima va mashina tarjimasini tahrirlash            |

**3. So'rov (prompt) tuzish.** So'rovda rol, maqsad, daraja parametrlari va natija formati ko'rsatiladi. Masalan, o'rta daraja uchun: *“You are a translation teacher. Write an original 150–200-word English text on renewable energy for B2-level translation students. Include three passive constructions and one idiom. Add a glossary of five terms with Uzbek equivalents.”* Til modellari ingliz tilidagi

so'rovlarga barqarorroq javob beradi, shuning uchun so'rovni ingliz tilida tuzish maqsadga muvofiq. Parametrlarni o'zgartirib, shu mavzu bo'yicha boshlang'ich va yuqori darajalar uchun ham topshiriq olinadi. Natijada barcha talabalar bitta mavzu ustida ishlaydi, ammo har biri o'z darajasiga mos murakkablikdagi matn bilan shug'ullanadi.

**4. Ekspert tekshiruvi.** O'qituvchi matnning faktik to'g'riligini, daraja parametrlariga mosligini va o'zbekcha ekvivalentlarni tekshiradi. Masalan, sun'iy intellekt energetika matnidagi *grid* so'zini "elektr tarmog'i" o'rniga "to'r" deb berishi mumkin. Shuningdek, til modellari ishonchli ko'rinadigan, ammo noto'g'ri ma'lumot yaratishi mumkin (Kasneci et al., 2023). Shuning uchun bu bosqich majburiy bo'lib, lug'at va izohlar albatta o'qituvchi tomonidan tahrirlanadi.

**5. Sinov va moslashtirish.** Topshiriq darsda qo'llanadi. Natijaga ko'ra so'rov parametrlari o'zgartiriladi, talabalar esa rivojlangan sari keyingi darajaga o'tkaziladi.

Yuqori daraja topshiriqlarida K. Nord (2005) ishlab chiqqan tarjima topshirig'i (translation brief) tushunchasidan foydalanish samarali. Masalan, talabaga "Ushbu maqolani o'zbek tilidagi ilmiy-ommabop jurnal o'quvchilari uchun tarjima qiling" degan aniq vazifa beriladi. So'ng u o'z tarjimasini sun'iy intellekt tarjimasini bilan qiyoslab, undagi xatolarni topadi va o'z tanlovini asoslaydi.

### **Muhokama**

Metodikaning asosiy afzalligi o'qituvchi vaqtini tejash va topshiriqlarning ko'plab variantlarini tez yaratish imkoniyatidir. Barcha talabalar bitta mavzu ustida, lekin o'z darajasiga mos matn bilan ishlaydi, bu esa umumiy muhokamani tashkil etishga qulay. Yuqori darajada talabaning o'z tarjimasini sun'iy intellekt tarjimasini bilan qiyoslashi Pym (2013) ta'kidlagan tanlash va tahrirlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ikkinchi afzallik differensiatsiyaning moslashuvchanligidir. Tomlinson (2014) ta'kidlaganidek, differensiatsiya doimiy jarayon bo'lib, o'quvchi rivojlangan sari topshiriqlar ham o'zgarishi kerak. So'rovdagi bir nechta parametrlarni o'zgartirish orqali matn murakkabligini tez moslashtirish mumkin. Bu

har bir talabani uning yaqin rivojlanish zonasida ushlab turishga yordam beradi.

Cheklovlar ham mavjud. Til modellari kam resursli va uzoq tillarda sezilarli darajada sustroq natija beradi (Jiao et al., 2023), shuning uchun o'zbekcha namunalar "etalon" emas, tahlil materiali sifatida ishlatilishi kerak. Bundan tashqari, talabalar topshiriqni bajarishda ham sun'iy intellektdan foydalanishi mumkin. Shu sababli talabadan tarjima qarorlarini asoslash so'raladi. UNESCO tavsiyalarida ham inson nazorati asosiy tamoyil sifatida belgilangan (Miao & Holmes, 2023). Bu cheklovlar o'qituvchilarda ham, talabalarda ham mashina tarjimasi savodxonligini shakllantirish zarurligini ko'rsatadi (O'Brien & Ehrensberger-Dow, 2020).

### **Xulosa**

Generativ sun'iy intellekt yozma tarjima ta'limida differensial yondashuvni amalga oshirishdagi vaqt muammosini hal qilishga yordam beradi. Taklif etilgan besh bosqichli algoritm bir mavzu bo'yicha turli darajadagi talabalar uchun mos topshiriqlarni tez yaratish imkonini beradi. Biroq sun'iy intellekt yaratgan materiallar, ayniqsa o'zbekcha qismlar, o'qituvchi tomonidan tekshirilishi shart. Keyingi tadqiqotlarda metodika samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali tekshiriladi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2024). *Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida* (PQ-358-son qaror, 2024-yil 14-oktabr). <https://lex.uz/uz/docs/-7158604>
2. Brown, H. D., & Abeywickrama, P. (2019). *Language assessment: Principles and classroom practices* (3rd ed.). Pearson Education.
3. Jiao, W., Wang, W., Huang, J., Wang, X., Shi, S., & Tu, Z. (2023). *Is ChatGPT a good translator? Yes with GPT-4 as the engine* (arXiv:2301.08745). arXiv.
4. Kasneci, E., Seßler, K., Küchemann, S., Bannert, M., Dementieva, D., Fischer, F., ... Kasneci, G. (2023). ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education. *Learning and Individual Differences*, 103, 102274.

5. Kelly, D. (2005). *A handbook for translator trainers: A guide to reflective practice*. St. Jerome Publishing.
6. Kiraly, D. (2000). *A social constructivist approach to translator education: Empowerment from theory to practice*. St. Jerome Publishing.
7. Kohnke, L., Moorhouse, B. L., & Zou, D. (2023). ChatGPT for language teaching and learning. *RELC Journal*, 54(2), 537–550.
8. Miao, F., & Holmes, W. (2023). *Guidance for generative AI in education and research*. UNESCO.
9. Nord, C. (2005). *Text analysis in translation: Theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis* (2nd ed.). Rodopi.
10. O'Brien, S., & Ehrensberger-Dow, M. (2020). MT literacy – A cognitive view. *Translation, Cognition & Behavior*, 3(2), 145–164.
11. PACTE. (2003). Building a translation competence model. In F. Alves (Ed.), *Triangulating translation: Perspectives in process oriented research* (pp. 43–66). John Benjamins.
12. Pym, A. (2013). Translation skill-sets in a machine-translation age. *Meta*, 58(3), 487–503.
13. Tomlinson, C. A. (2014). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners* (2nd ed.). ASCD.
14. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.